

АРДЧИЛЛЫН ҮЙЛ ЯВЦ: УЛС ТӨРИЙН ХОШУУЧЛАЛ

Ч.Өлзийсайхан

доктор

МУИС, НШУС, Улс төр судлалын тэнхим

Д.Оюунчимэг

ахлах багш

МУИС, НШУС, Улс төр судлалын тэнхим

Ардчилал гэж юу вэ гэсэн асуултад “бид тухайн засгийн газрын зан үйлийг бүрэн хэмжээгээр тодорхойлдог болсон тохиолдолд л засгийн газрын дур зоргын авирлалд нөлөөлж, түүний үйлдлийг залан чиглүүлж байгаа тэр хүмүүсээс өөрсдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалж чадна. Чухам энэ л ардчилсан засаглал юм” гэж Жон Стюарт Милль нэгэнтээ хариулт өгчээ. Роберт Даль асуудлыг шийдэхэд үр ашигтай оролцох, шийдвэр гаргахад санал тэгш өгөх, үнэн зөв, хүртээмжтэй мэдээлэлд тулгуурлан асуудлын мөн чанарыг ойлгох, хэлэлцэх асуудлыг хянах, нийгмийн амьдралд чөлөөтэй оролцох боломж олгохыг бүхэлд нь ардчилалын үндсэн гол зарчмууд гэж авч үзээд эдгээрээс нэгийг нь орхих юм уу, гажуудуулахад ардчилал өөрөө алга болох аюултай гэж үзэж байсан билээ.

Харин улс төр гэдгийг засаглалд оролцох, засаглалыг хуваарилахад нөлөөлөх эрмэлзлэл гэж үзвэл улс төрийн амьдралд оролцох хүмүүсийн, түүний дотор хошуучлагчдын сэдэл тэмүүлэл, баримтлал нь өөр өөр байдаг ажээ. Тэд тодорхой зорилго, зорилтод хүрэхийн тулд улс төрийн амьдралд оролцож болно. Мөн өөртөө тодорхой ашиг гаргахаар юм уу, эсвэл сэтгэлийн хөдөлгөөндөө, түүнтэй нилээд төстэй сэтгэл зүйн хэлбэр болох сонирхолдоо хөтлөгдөн оролцож болох юм. Эцэст нь тодорхой зорилгыг хэрэгжүүлэх сонирхол үгүй байж болох ч нийгэмд тогтсон зан заншил уламжлалыг даган улс төрийн амьдралд оролцож болно. Улс төрд оролцож буй хүмүүс, тэдний дотор хошуучлагчид ч гэсэн үргэлж гэгээн ариун, ард түмний ашиг тусыг туйлын хичээсэн байдаг гэж үзэх үндэс байхгүй. Тэгэхээр ардчилал, түүний зарчмуудыг, хүмүүсийн улс төрд оролцож буй сэдэл тэмүүлэлтэй яаж зүй зохистой уялдуулах вэ гэсэн асуулт аяндаа урган гарч байна.

Ардчилсан нийгэм нь зөвхөн нэг хүн, нэг бүлэг, нийгмийн нэг давхраа өөрийн хүсэл сонирхлыг нийгмийн бусад хэсэгт байнга тулган хүлээлгэх боломжгүй болгосоор байна. Харин нэгэнт засгийн эрхэнд хүрсэн бол энэ хүртэл байсан нөхцлийг хөдөлгөхгүй байлгах сонирхол тухайн субъектэд байсаар байх нь бараг эргэлзээгүй зүйл юм. Монгол Улсын Ерөнхий Сайд С.Баяр төрийн өндөр албан тушаалаас сайн дураараа буусан нь манай улсын хувьд тоталитари улс төрийн системийн үед ч, ардчилсан системийн үед ч гарч байгаагүй онцгой үзэгдэл боллоо. Давагдашгүй хүчин зүйлийн нөлөө байсан ч эрх мэдлээсээ буух хүсэл төдийлөн төрдөггүйг Ким Чен Ир, Фидель Кастро зэрэг дарангуйлагч хошуучлагчид бодитойгоор нотолсоор л байна.

Орчин үе нь улс төрийн хүчин засгийн эрхийг адилхан хүсэх, хүрэх боломжийг олгож байдаг учраас ардчиллыг илүү хүчтэй шаардах болжээ. Ардчиллын онцлог, ард түмний эрх ашгийг хошуучлагчдын үйл байдалтай хэрхэн зүй зохистойгоор уялдуулах вэ гэдэг нь ардчиллыг бэхжүүлэх, төгөлдөржүүлэх гэдэг нэр томъёогоор илэрхийлэгдэж байна. Ер нь ардчилсан үйл явцын тодорхойлогч шалгуурт бүрэн хэмжээгээр нийцсэн засаглалын хэлбэр аль ч улсад байгаагүй. Гэхдээ эдгээр шалгуурын тусламжтайгаар ардчилсан засгийн газрын амжилт, боломжийг тодорхойлох стандартуудыг бий болгож болно. Ардчилсан улс бүрт улс төрийн субъектууд ардчиллыг яг адилхан хүсч, түүнийг төгс хэлбэрээр бэхжүүлэхийг эрмэлзэж, тэмүүлж байдаг гэж үзвэл энэ нь ихээхэн эндүүрэл болно. Жишээлбэл, АНУ-ын голлох хоёр нам болох БНН, АН хоёр ч олон түмний улс төрд оролцох оролцоонд өөр өөрөөр ханддаг. БН нам аль болох цөөн, АН аль болох олон хүн санал өгвөл ялдаг. Энэ нь эдгээр намууд ард түмний улс төрийн оролцоог сонирхох сонирхол өөр өөрөөр хандахад хүргэдэг. Манай улсын хувьд ч улс төрийн намуудын байр суурь бас л иймэрхүү байгаа нь сонгууль, нөхөн сонгуулийн товийг зарлах, сонгуулийн кампанийг зохион байгуулахад бас л ажиглагдаж байна. Ардчилалыг хошуучлагчдаас илүүтэйгээр ард түмэн их хүсч байдаг гэж үзвэл асуудлыг дараахь байдлаар тавьбал сэдвийн дагуу асуудал нилээд тодорхой болж өгөх болов уу.

- Ардчиллын үндсэн зарчмуудыг хошуучлагчид хэрэгжүүлэхийг хүсдэг үү?
- Хошуучлагчид ардчиллын төлөө байдаг уу?
- Хошуучлагчид ардчилсан зарчмыг гажуудуулахад тойрон хүрээлэгсэд хэрхэн нөлөөлдөг вэ?
- Хошуучлагчидаар ардчиллыг үгүй хийлгэчихгүйн тулд юуг анхаарах ёстой вэ?

Хошуучлагчийг нийгэм улс төрийн байгууллага, нийгмийн томоохон бүлэгт байнга нөлөө үзүүлж чаддаг чадварлаг хүн гэдэг талаас нь авч үзсэн ч, нийгмийн гишүүдийн үйл байдлыг чиглүүлж, зохион байгуулж байдаг засаглалд шийдвэр гаргагч чухал албан тушаалтан гэж үзсэн ч, хүмүүсийн нийтлэгийн билэг тэмдэг, үйл байдлын загвар жишээ бологч гэж үзсэн ч ялгаагүй, тэд бол нийгэмд хамгийн нөлөө бүхий шилдэг хүмүүс гэдэг нь ойлгомжтой. Хувь хүний хувьд тэр өндөрлөгт хүрсэн зам мөр нь адилгүй байж болох ч нийгмийн дундаж түвшнээс ямагт илүү чадварлаг, авьяаслаг нэгэн байдаг нь бараг

эргэлзээгүй. Тэдэнгүйгээр төр хэзээ ч нийгмийн үйл явцад тэргүүлэгч үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй. Хошуучлагчид нийгэм түүхийн хөгжилд нөлөөлж, олон түмнийг дайчлан зохион байгуулагчид, улс төрийн үйл явцыг идэвхижүүлэгчид мөн. Улс төрийн хошуучлагчид төрийн болон намын өндөр албан тушаалд байхгүй байсан ч улс төрийн үйл ажиллагаанд ихээхэн нөлөө үзүүлэгчид юм. Хошуучлагч хэдийгээр өгөөмөр нигүүлсэнгүй нэгэн байсан ч гэсэн ганцаараа засаглалыг хэрэгжүүлэх боломжгүй байдаг нь, олон түмэнтэй шууд хамтран ажиллах боломжгүй байдал нь, үйл ажиллагаагаа үр дүнд хүргэхийн тулд институцлэгдсэн хэлбэрээр оршин тогтнодог нь тэднийг ардчиллын төлөө эргэлт буцалтгүй тэмцэгчид болгодоггүй юм.

Номхон дуугай иргэд бол хошуучлагчид өөрсдийн зорилго, зорилт, төлөвлөгөөгөө хэрэгжүүлэхэд хамгийн тохиромжтой захирагдагсад байдаг. Ийм захирагдагсад хошуучлагчдыг дарангуйлагчид болгоход ч бас хамгийн тохиромжтой нөхцөлийн бүрдүүлж байдаг. Харин ардчилал бол иргэд нь хатуу шийтгэл, цээрлүүлэлт ирнэ гэж айхгүйгээр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг шаардаж байдаг. Ардчилал, хошуучлагчид хоёрт бие биетэйгээ зөрчилдсэн, эхний нөхцөл энд гарч ирж байна.

Иргэн бүр, байгууллагын гишүүн бүр саналаа өгөх тэгш боломжоор хангагдах ёстой. Нэгэнт бүгдэд нь яг таалагдсан үр дүн гарах боломжгүй учраас олонхийн дэмжлэгийг хүлээсэн санал хураалтын үр дүнг бүгд хүлээн зөвшөөрөх ёстой болдог. Харин хошуучлагчид үүнийг үргэлж хүлээн зөвшөөрдөг гэдэг нь нилээд эргэлзээтэй юм. Жишээлбэл, манай улсын төрийн өндөр албан тушаалд ажиллаж байсан цөөхөн хүмүүс гэхэд л өөрсдийн намаас олонхийн саналаар гарсан шийдвэрийг тэр бүр хүлээн зөвшөөрөөд байдаггүй, түүнийгээ тодорхой үйлдлээр харуулж байдаг юм уу гэмээр тал харагдаж байна.

П.Очирбат	1990-3 УТТ-ны гишүүн, МАХН-ын ТХ-ны е.н.б.д., БНМАУ-ын АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн дарга	1990-9-3-нд БНМАУ-ын ерөнхийлөгч	1993 он сөрөг хүчнээс МУ-ын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшсэн юм.
Д.Бямбасүрэн	СНЗ-ын орлогч, нэгдүгээр орлогч дарга	ЗГ-ын Ерөнхий сайд 1990	МАХН-аас гарч МСМН-ыг байгуулсан
М.Энхсайхан	АН-д УИХ-ын гишүүн, МУ-ын Ерөнхийлөгчийн тамгын газрын дарга,	АН-ын дарга, АН-ын ҮЗХ-ны Гүйцэтгэх зөвлөлийн гишүүн	Үндэсний Шинэ намын дарга, ҮШН-ын УЗ-ийн гишүүн

	МУ-ын Ерөнхий сайд, МУ-ын шадар сайд		
Ж..Гомбожав	АИХ-ын депутат, МАХН-ын гишүүн	1990-9-аас АИХ-ын даргаар ажилласан.	МУНН-аас Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигч
Н.Энхбаяр	МАХН-ЫН XXII их хурлаар МАХН-ын Е.н.б.д.-аар	УИХ-ын дарга, МУ-ын Ерөнхий сайд, МУ-ын Ерөнхийлөгч	2009 оны Чингэлтэй дүүргийн нөхөн сонгуульд МАХН-тай өрсөлдөж буй улс төрийн намаас нэр дэвшигчдийг дэмжсэн
Ө.Энхтүвшин	1995-96 РТХЭГ-ын дарга, Үнэн сонины эрхлэгч МАХН-ын нарийн бичгийн дарга	МАХН-ын нарийн бичгийн дарга, МАХН-ын удирдах зөвлөлийн гишүүн. УИХ-ын гишүүн	МАХН-ын дотод ардчилал шударга есыг бэхжүүлэх гэж жигүүр байгуулсан

Дээрхи хүснэгтээс харахад төрийн өндөр албан тушаалд улс төрийн намаар дамжин хүрч байсан хошуучлагчдын тодорхой хэсэг нь олонхийн саналаар намаас нэгэнт гарсан шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөлгүй өөр нам, улс төрийн хүчний дэмжлэгэд дулдуйдсан алхамуудыг хийж байжээ. Ардчилсан улс төрийн тогтолцоонд шилжсэнээс хойш ийм өндөр албан тушаалд ажилласан хүн цөөхөн байдагтай харьцуулан бодоход энэ бол нилээн хувь дарах тоо юм.

Ардчиллыг эрх мэдэл бүхий субъектууд хэрэгжүүлэхгүй байх сонирхол ихтэй байдгийг харуулах өөр нэг томоохон жишээ олон улсын харилцаанд тодорхой харагдаж байдаг. XIX-XX зуунд ардчиллыг хөгжүүлж бэхжүүлэгчид гэж үзэгдэж байсан Англи, Франц гэх мэт колони эзэмшигч улсууд Ази, Африкийн олон орныг өөрийн эрхшээл дор байлгахдаа ардчилал, чөлөөт зах зээлийн зарчмаар биш үндэстний хувьд тэднээс илүү учраас ноёрхох ёстой гэсэн харгис дэглэмийн байр сууринаас л хандаж байсан билээ.

Манайд МАХН-ын дотор Ерөнхийлөгчийн фракци нэртэй бүлэглэл бий болж 2003 оны 11 сард “Ерөнхийлөгчийн засаглалын төлөө хөдөлгөөн” байгуулагдаж байв. 2005-2009 онуудад Ерөнхийлөгчийн засаглал бүхий тогтолцоонд шилжих талаар нилээд санал санаачлагууд гарч байсан нь бас л хошуучлагчид маань эрх мэдлээ өргөжүүлэх хадгалах

боломжийг нэмэгдүүлэхийн төлөө ажиллаа юу гэмээр харагддаг. Ардчилал гэдэг нь ард түмэн ардчилалтай байхыг хүсэх төдийгүй удирдагчид нь бас түүнийг хүсэх явдал мөн.

Ардчиллын шаардлагыг хангахын тулд түүнд шингэсэн эрхүүд нь иргэдэд жинхэнээсээ хүртээмжтэй байх ёстой. Эрхийг цаасан дээр буулгах, тэдгээрийг хууль болгох, бүр үндсэн хуулиндаа тусгах нь ч хангалттай бус, харин тэдгээр нь нийгмийн амьдралын практикт нэвтэрч иргэдэд хүртээмжтэй болох нь гол юм. Социализмын үед ч манай улсын Үндсэн хуулинд эдгээр эрхүүд нь ямар нэг хэмжээгээр тусгагдсан байсан билээ. Харин ард түмэн ардчиллын зарчимд тулгуурласан иргэдийн эрхүүд нь практик амьдралд хэрхэн яаж хэрэгжих ёстой вэ гэдгийг мэдэхгүй, ойлгохгүй байсан учраас өнгөц харахад ардчилалтай мэт харагдавч үнэндээ ардчилал үгүйсгэгдэж байсан юм.

Хошуучлагчид ардчиллын зарчмыг гажуудуулахад түүнийг тойрон хүрээлэгсэд ямар нэг хэмжээгээр нөлөөлдөг гэж үзэж болно. Хошуучлагчид ямар нэг байгууллагыг түшиглэхгүйгээр үүргээ гүйцэтгэж чаддаггүй. Хүн төрөлхтөний түүхэнд хар мөр үлдээсэн харгис хошуучлагчид ганцаараа тийм их харгислалыг хийж чадахгүй байх байсан гэдэг нь ойлгомжтой. Сократ “хулгайч дээрэмчдийн бүлэг ч олзоо хуваахдаа баримтлах шударга ёсны зарчимтай байдаг” гэж байжээ. Удирдагчдын олон түмэнд хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал дээр тулгуурласан тойрон хүрээлэгсэдийнх нь үнэнч дуулгавартай байдал нь дарангуйлагч дэглэмийг бэхжүүлж өгч байсан юм. Ард түмэн ямагт өөрсдийгөө чөлөөлөхийн төлөө тэмцлийнхээ ихэнх үед муу хааныг сайн хаанаар, муу хошуучлагчийг, сайн хошуучлагчаар солихын төлөө тэмцсэн байдаг. Өөрөөр хэлбэл ард түмэн түүхийн бүхий л үед ард түмний төлөө илүү ихийг хийж бүтээх хошуучлагчдын эрэлд явсан билээ.

Дэлхийн нэгдүгээр дайны дараа олон хүмүүс харгис хатуу дарангуйлагч дэглэмүүд нуран уналаа, ардчилсан шинэ төр гарч ирлээ гэж баярлацгааж байв. М.Горбачевын эхлүүлсэн өөрчлөн байгуулалтын жилүүдэд ч мөн л ардчилсан шинэ төр гарч ирлээ, эрх чөлөөний бүрэн ялалт боллоо гэж баярлаж байсан билээ. Гэтэл дуу дуугаа авалцан дарангуйлагч засаглалууд бий болж эрх чөлөө ардчиллын төлөө тэмцэж байсан хүмүүс маань нэг л мэдэхэд эрх чөлөөний дайснуудтэй нийлж ардчиллын нааштэй эхлэл бүрийг үгүй хийсэн юм. Үүнийг ард түмэн үгүй хийгээгүй, харин хошуучлагчид, түүнийг тойрон хүрээлэгсэд үгүй хийсэн гэдэг эргэлзээгүй. Коммунист дэглэмтэй байсан орнуудад тогтвортой ардчилал бий болгох талаар гарсан дэвшил янз бүрийн өнгө аястай байна. Төв Европ, Балтийн тэнгисийн орнууд шилжилтийг амжилттай даван туулсан бол Балканы хойгт байдал янз бүр, Зөвлөлт Холбоот Улсын бүрэлдхүүнд байсан улсуудын ардчиллын төлөв байдал янз бүр, ихэнхэд нь захиргаадалтын дэглэмүүд оршсоор байна. Хятад Вьетнам, Камбоджи авторитари дэглэм бүхий улс орнууд болжээ. Либерал ардчилал ерөөсөө хэврэг, хувийн эрх чөлөөг алдагдуулж түүнийг үндэсний эрх ашгаар нөхөн орлуулж байна.

Өнөөгийн ардчилсан нийгмийн зарчмууд нь эрх баригчдыг эрх мэдлээ хязгааргүй ашиглах боломж олгодоггүй юм. Хошуучлагчийн хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал буюу хууль эрхийн чадамж гэдэг нь туйлын утгаараа шударга ёс, эрх зүйн асуудал бус, хүмүүсийн хувийн бодол, тусгалд байдаг харьцангуй үзэл баримтлал билээ. Энэ нь тодорхой цаг хугацаанд боломжтой. Ардчилсан тогтолцооны үед хэлсэн үг, хийсэн үйлдлийнхээ төлөө үйлийн эзэн өөрөө бусдын өмнө хариуцлага хүлээж байдаг. Өөрөөр хэлбэл сахилга, хариуцлага нь хянагчийн идэвхтэй эхлэл дээр биш, гүйцэтгэгчид буюу хошуучлагч, түүнийг тойрон хүрээлэгсэдийн идэвхтэй эхлэл дээр тулгуурлаж байдаг юм. Хошуучлагчид дангаараа ардчиллын үндсэн зарчмуудыг гуйвалтгүй баримтлах боломж нөхцөл хэр зэрэг бий вэ. Тойрон хүрээлэгсэд, эрх мэдэлд ойр буй хүмүүс хошуучлагчдад ийм бололцоог олгодог уу? Чингэс хаан

Уул мэт бие чинь

Нуран одвол

Улс олон Монголыг чинь

Хэн удирдах вэ

Тулгуур мэт бие чинь

Туйвж одвол

Туг их сүлдийг чинь

Хэн өргөх вэ

гэсэн Есүй хатны асуултанд хариулахын өмнө эхлээд өөрийн хөвгүүд болох Зүчи, Цагаадай, Тулуй нараас саналыг нь асуусан байдаг. Тэгвэл өнөөдөр Ельцин Путиныгаа, Путин Медведьевийгээ, Н.Энхбаяр, М.Энхболдыгоо, С.Баяр, Сү.Батболдыгоо нэр зааж сонгуулах нь хэр ардчилалтай хэрэг вэ? Өнөөдөр улс орны эрх ашгийг урьтал болгон улс төрийн хүчнүүдийг оролцуулан тогтвортой засгийн газрыг байгуулж, үүнийхээ үр дүнд, чухал ач холбогдолтой томоохон асуудлуудыг шийдэж, цэгцтэй ухаалаг яриагаараа олон түмний дунд хүндлэл хүлээж буй С.Баяр яагаад МАХН-ын XXIV их хурлаас намын дарга болж сонгогдож чадаагүй вэ? Үүнийг тухайн цаг үедээ хүлээн зөвшөөрөгдөж буй хошуучлагч өөрийн ээлж халаагаа өгөхдөө сонгогчдод нөлөөлж ардчиллын чухал шалгууруудын нэг болох гарааны тэгш байдал олгох гэсэн заалтыг зөрчсөнөөс үүдэлтэй гэж тайлбарлаж болох юм. Ингэж нэр заагдсан хэн нэгнийг заалнаас нэр дэвшигдэн гарах өрсөлдөгч ялах магадлал бараг үгүй юм. Ашиг сонирхлын янз бүрийн бүлэглэлүүд хошуучлагчийг ийм үйлдэл хийлгэхэд түлхдэг гэж таамаглаж болно. Учир нь сонирхлын бүлгүүд лобби явуулж зохион байгуулалт хийж зөвхөн өөрт ашигтай хэн нэгнийг гаргаж

ирэх нөхцөл бүрдүүлж байдаг нь хошуучлагчдаар ардчиллын нэг амин чухал зарчмыг үгүйсгэсэн алхам хийлгэхэд хүрдэг байж болно.

Улс төрийн удирдагчид бид ардчиллыг хүсч байна, харин улс орны эдийн засгийн засгийн хүнд байдал, ард түмний амжиргааны түвшний доогуур байдал нь ардчиллыг хэрэгжүүлэх боломж олгохгүй байна. Иймд улс орон хөгжил цэцэглэлтэнд хүрсний дараа, ард түмний аж амьдрал, соёлын түвшин өндөр болсны дараа ардчиллыг тогтооно гэж нотлохыг оролддог байна. Гэтэл өндөр хөгжил, техникийн дэвшил, баялаг бол ардчиллын баталгаа биш байдаг ажээ. Ф.Фукуяма “иргэншиж соёлжсон болон зэрлэг бүдүүлэг ард түмнүүдийн хоорондын ялгааг нацистуудын үхлийн хорих газруудыг үзсэний дараа гаргаж хэлэхэд тун хэцүү болсон байлаа” гэж бичсэн байдаг. Ард түмнийг эрх чөлөөнөөс айдаг, дарангуйллыг эрхэмлэдэг, төрийн эрх мэдэл, халамжийг хүсдэг сэтгэлгээтэй болгох боломж хошуучлагчид, эрх мэдэлтнүүдэд хангалттай байдаг. Ардчиллыг жинхэнэ утгаар нь бэхжүүлж, олон түмэн түүнийгээ амьдралд хэрэгжүүлэх ойлголт, боломжтой байх нь ийм дарангуйллаас сэргийлэх, нийгмийн хөгжил цэцэглэлтэнд хүргэх гол нөхцөл билээ.

Хошуучлагчид дарангуйлагч болоход нөлөөлөх нэг томоохон хүчин зүйл нь эрх баригчид удам залган төрийн хамгийн өндөр байр сууринд байгаа тохиолдол юм. Өвөг дээдсийн нь хийсэн үйлдэл нь олон түмний зүгээс ширүүн дайралтанд өртөх аюултай учраас тэд ардчиллыг дэмжихгүй хангалттай үндэслэлтэй байдаг. Мөн олон түмэнд өөрсдийн нь хийсэн нүгэл хилэнц, буруу үйлдэл нь ил гарах аюул нүүрлэвэл ардчиллыг эсэргүүцэгчид болж дарангуйллаар өөрсдийгөө хаацайлахыг эрмэлзэнэ. Мөн улс төрийн тогтворгүй байдал нь тэднийг өмнөх туршлагыг давтахгүйн тулд дарангуйлагчид болгож болох юм.

Хүн амын боловсролын түвшин дээшилж, мэдээллийн хэрэгсэл хөгжиж, хотжилт эрчимтэй явагдаж байгаа нь улс төрийн намууд, хошуучлагчид ардчиллыг хааж боох боломжийг багасгаж байна. Гэхдээ энэ нь олон түмэн улс төрийн боловсролгүй бол эсрэгээр нөлөөлж болох хүчин зүйл ч болж болох юм. Ардчиллыг хязгаарлах гэж эрх баригчдын зүгээс оролдох нь хэт хуучинсаг дүр бүхий улс төрийн хүчин болж харагдуулах нөхцөл байдал өнөөгийн байдлаар бүрдсэн байгаа тул тохирсон бодлого явуулж ардчиллыг бэхжүүлэх замаар өөрсдийн ололттой талыг сурталчилж нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөх нь илүү ухаалаг алхам билээ.

Монгол улс 1985 онд чөлөөт бус орон, 1990 онд хагас чөлөөт орон, 1995 оноос хойш чөлөөт орон гэсэн ангилалд хамрагдаж байна. “Азийн барометр” судалгаанд “Монгол нь Зүүн Европын орнуудаас гадна коммунизмаас чөлөөт өрсөлдөөнт олон намын систем бүхий капиталист ардчилалд амжилттай шилжсэн цорын ганц орон” гэж тэмдэглэжээ. Гэвч энэ судалгаанд “албан тушаалтнууд чухал мэдээллийг олон нийтээс

нууцлах явдал хэр их гардаг вэ” гэсэн асуултанд манай иргэд “байнга болон ихэнхдээ мэдээллийг нуудаг” гэж 36.1% хариулжээ. Мөн “Төр засаг нь хууль зөрчихөд манай хуулийн систем яаж ч чадахгүй” гэж үзэж байна. Тэгш байдал хэр зэрэг хангагдсан бэ гэсэн асуултанд Монголд эерэг хариулт 23.2% байна. Энэ нь Азийн бусад орнуудаас, тодруулбал, Япон, Өмнөд Солонгос, Тайвань, Филиппин, Тайланд, Индонез, Сингапур, Гонконг, Вьетнам орнуудаас бүгдээс нь хамгийн доогуур байна. “Төр засаг нь ард түмнийхээ өмнө хариуцлага тайлагнах байдал хэр зэрэг вэ” гэсэн асуултанд Судалгаанд хамрагдсан Азийн бусад орнуудаас бараг манай улс хамгийн сүүлд 25.3% буюу 21.2 % үнэлсэн Өмнөд Солонгосын л өмнө байна. Ардчиллын төлөв байдлыг харуулдаг олон үзүүлэлтүүдэд манай улс сайн үзүүлэлтэй гарч байгаа боловч дээрхи хэдэн үзүүлэлтүүд нь манай ардчиллын түвшинг бууруулах хангалттай үнэлгээ мөн. “Иргэн бүр хуулийн өмнө тэгш эрхтэй” гэсэн зарчмыг ардчилсан улс орнууд дээдлэж ирсэн зарчим манайд хэрэгжих болтол нилээд бэрхшээлийг туулах шинжтэй байна.

“Алд бие минь алжааваас алжаатугай

Ахуй төр минь бүү алдартугай

Бүтэн бие минь зовбоос зовтугай

Бүрэн улс минь бүү сандартугай”

гэж Чингэс хааны эрхэмлэн үзсэн үзэл санааг улс төрийн хошуучлагчид, төрийн өндөр албанд байгаа хүмүүс эргэлзээгүй сахин мөрдөх аваас төрийн нуруу түвшин, түмэн олон амгалан байж, улс орон хөгжин цэцэглэх буй за.